

La legitimació feixista de l'Estat a la filosofia de M. Heidegger

JAUME FARRERONS (*Societat Catalana de Filosofia*)

Filosofia i política —o politologia entesa com a reflexió o discurs racional sobre el poder— són institucions que neixen juntes a Grècia. No es tracta, emperò, com podria inferir-se de la consagrada distinció entre disciplina sistemàtica i històrica, d'una mera coincidència fàctica: filosofia i política romanen *ab ovo* també *de iure* i conceptualment inseparables, bessones fins i tot. La pregunta presocràtica per l'ἀρχή (*arkhé*), és a dir, pel principi, comporta de bell antuvi una interrogació al voltant de la legitimació del poder i és ja, en efecte, *politica* en tots els sentits de la paraula. Ara bé, coneixem la paraula 'anarquia', utopia 'sense poder' i matriu de l'imaginari modern, però no l'*arquia*, un mer sufix, tot i que aquella n'hauria de ser més aviat un derivat negatiu. Utòpic, àcrata, anàrquic esmenta el que subverteix, en la imaginació humana, aquest món originari de la φύσις i que hi influeix en qualitat d'ideal regulatiu, voluntat o esperança en un futur «millor», de «ciència proletària» sobre aquesta suposada necessitat històrica ineludible (Marx), de fonament ètic normatiu per a la crítica social (Habermas)... ¿Hem d'entendre llavors que el món fenomènic, allò que es manifesta «tal com es manifesta» (o àdhuc allò que el «naturalisme ingenu» i la «ciència» no marxista entenen en termes de «realitat dels fets») pot atorgar a l'*arquia* una certa *positivitat*? ¿Podria el fenomen —i aquí apareix Heidegger seguint de forma ben palesa Friedrich Nietzsche— concebre's com a *àrquic* per essència? El caràcter àrquic —i *ex hypothesi* antiutòpic— del camp fenomènic pot resumir en una sola fórmula l'horitzó de l'ontologia fonamental. Funda un espai de pensament racional, filosòfic, científic (Monod), que s'oposa tant a la creença mítica o religiosa tradicional —i a la seva descendència «conservadora»— com al «progressisme» entès com a camí obligat de la modernitat envers la «reconciliació» (burguesa o marxista, hegeliana al capdavant). Més a baix veurem que aquesta és una afirmació rigorosa i que el «poder», inherent a la noció, al *sentit prelingüístic de veritat*, ha estat tal vegada el redescobriment més important de la filosofia contemporània. «Pero la filosofía centra sus problemas en el orbe mismo, donde todas las cosas se unifican y reciben el

aliento primario que las hace objetos para nosotros. Es, por ello, según decimos en el título de estas breves notas, una disciplina imperial»¹.

Ara bé, com a símbol de l'*auctoritas* del *imperium romanum* i «significant» del fenomen històric que de manera força confosa anomenem «feixisme», el *feix* sorgeix del cor de l'esmentada problemàtica i respon a la pregunta pel rang *ontològic* del que la llengua alemanya designa amb el mot *Macht*. No cal, doncs, introduir el feixisme a la filosofia, com tem i denuncia Faye, perquè *és la filosofia mateixa qui dóna a llum el fenomen feixista*. Nietzsche el descobreix i Heidegger es limita a pensar «fenomenològicament» aquest *factum*.

Malgrat la identitat de filosofia i política, observem, en efecte, que una i l'altra es presenten actualment en societat com a camps separats. La filosofia és un discurs «abstracte» que mesura la seva professionalitat acadèmica de faisó directament proporcional al grau de despolitització. Aquest és, emperò, sols un índex que assenyalava la naturalesa política de la filosofia, la necessitat de depurar el significat per poder tractar teòricament el significat en unes condicions asèptiques i, diguem-ho així, de laboratori. El signe distintiu de la filosofia acadèmica procedeix de la seva relació amb el poder polític i, més en concret, amb l'Estat. Els filòsofs acadèmics són funcionaris de l'Estat. La qüestió és doncs com pot l'Estat institucionalitzar una reflexió crítica sobre el poder i sobre els fonaments de la seva legitimitat. Els que manen han de resoldre aquest problema. La resposta és que l'Estat pretén acotar un terreny controlat en el qual es pugui desmuntar peça a peça l'aparell del poder i, per tant, l'Estat mateix, però «teòricament» i sense esmentar la política perquè aleshores aquest discurs generaria ja efectes polítics directes. El llenguatge neutre de la filosofia, el discurs acadèmic, «científic», és així, com a tal, un llenguatge polític en diferents sentits de la paraula. Fins ara n'hem trobat tres: 1/ llenguatge polític perquè està marcat, en la seva pròpia forçada naturalesa apolítica, per una imperativitat política *negativa*; 2/ perquè obeeix la política en la mesura que el filòsof com a figura pública i professional depèn de l'Estat i en forma part; 3/

1. RAMIRO LEDESMA RAMOS, «La filosofía, disciplina imperial», *Obras Completas*, Volumen II, Barcelona: Ediciones Nueva República, 2004, p. 253.

perquè la tasca de la filosofia és «crítica del poder» o, dit a la inversa, «fonamentació de l'Estat», que palesarà si cal la manca de fonament d'un poder existent *de facto*.

La filosofia significa, tanmateix, una *forma de vida*, no una mera «disciplina teòrica». Pensem un moment en les conseqüències d'aquesta afirmació. La filosofia vol respondre a la qüestió de la legitimitat del poder un cop determinats discursos i codis simbòlics mítics tradicionals han deixat de fonamentar-lo, esdeveniment que succeí a Grècia fa ja més de dos mil cinc-cents anys. Com a forma de vida, la filosofia no pot deixar de ser política de la mateixa manera que l'islam —o el judaisme— ha de deixar de ser «una creença privada» i intentar esdevenir coherent amb si mateix i imposar-nos a tots plegats la xara, una norma *política*. La filosofia *acadèmica* ve precedida per una reducció de la filosofia del mateix calat que, en una societat laica, la reducció privatista, spinoziana, de la fe religiosa. En el cas de la filosofia, tanmateix, el liberalisme juga amb una *trampa*, a saber, que *l'Estat es defensa aquí de la mateixa raó*, i no, com ara pel que fa l'islam —o qualsevulla altra religió— de la fe. I ara ens preguntarem, per què ha de defensar-se l'Estat de la raó quan precisament es fonamenta en la raó i presenta arguments racionals per justificar les reduccions privatistes de les religions i el laïcisme de l'espai públic? En relació a la religió, aquesta reducció de la creença pot raonar-se des de l'imperatiu de la pau cívica entre idees que, mancades de fonament racional, sols poden recórrer a la violència per relacionar-se mútuament, però això no es pot dir de la filosofia, una reflexió sobre la raó com a tal. El que vol preservar l'Estat aquí, hem entès gràcies a Nietzsche i Heidegger, és una determinada religió o *codi simbòlic religiós tradicional secularitzat*, les «idees modernes» o «ontoteologia». La reducció de la filosofia a filosofia acadèmica seria així el pacte de convivència entre els valors socials del judeocristianisme i una herència grega que subverteix allò en què l'Estat s'ha convertit a la modernitat precisament per la seva incapacitat de consumir els processos de racionalització; uns processos en els quals, d'altra banda, es legitima o vol legitimar-se i on, en definitiva, es reproduïx materialment parlant (ciència, tecnologia, capitalisme).

És en aquest context que podem abordar la qüestió del feixisme de la filosofia de Heidegger i, per tant, la seva fonamentació de l'Estat. El «feixisme» és el mot que la modernitat judeocristiana secular utilitza per mantenir políticament neutralitzades les conse-

qüències de la filosofia *com a forma de vida* que institueix la veritat, i no la felicitat, com a valor suprem de la societat. Això pot semblar sorprenent perquè el feixisme s'acostuma a bandejar sota l'etiqueta d'irracionalisme, però precisament la filosofia de Heidegger i la seva vinculació estructural, ja impossible d'ocultar, amb el nacionalsocialisme, ha desmuntat fa temps aquesta coartada. Per tant, hi hauria una quarta causa, afegida a les ja comentades, que explicaria la separació institucional entre filosofia i política i l'existència mateixa de la filosofia acadèmica *en la societat que neix després de la Segona Guerra Mundial*, a saber, que la filosofia sols pot deixar de ser acadèmica i esdevenir filosofia *integral* dinamitant els fonaments d'un Estat burgès que es defineix a ell mateix com a «antifeixista» i vulnera tots els principis de la democràcia legislant contra una ideologia concreta. La filosofia, lleial a la seva essència política, com a «forma de vida», és una amenaça per a l'ordre polític de les «idees modernes» i a aquest desafiament se l'ha qualificat de «feixisme» i se l'ha perseguit policialment i penal. Les causes històriques per les quals la paraula feixisme esdevingué el significat del concepte que acabem de caracteritzar són massa complicades per exposar-les aquí. El que sí que convé subratllar, en tot cas, és que el concepte de feixisme és anterior als feixismes polítics històrics i que si bé la identificació de significat i significat no resulta purament arbitrària, la idea de feixisme ultrapassa de bon tros tot el que els feixismes històrics, en el supòsit que els poguéssim conèixer realment, hagin representat. Dit breument, hem d'establir la distinció entre el feixisme com a fet i el feixisme com a fenomen, anterior estructuralment i històricament als feixismes suposadament «reals». *Cal interpretar el feixisme fàctic des del feixisme fenomènic i no a la inversa.* Aquesta reducció és l'única forma d'abordar la fonamentació feixista de l'Estat a Heidegger. Si no ho fem així, si és parteix del suposat *factum* històric del feixisme com a mesura hermenèutica de l'ontologia fonamental, l'anàlisi de la relació entre feixisme i filosofia es convertirà en l'expedient judicial contra un filòsof i en una repetició del judici de Sòcrates.

La prioritat del «fenomen» respecte del «fet» ocasiona que el fet mateix, o més ben dit allò que s'accepta com a «dada», la narració del fet històric, aparegui a la consciència pública com un objecte independent amb el qual sols cal comptar o fins i tot ensopegar. Però en realitat aquest presumpte fet històric és, com tots els

fets històrics, *el producte d'una construcció*. Ara bé, que el fenomen feixista precedeixi, en tots els sentits de la paraula, al «fet històrico-polític» anomenat «feixisme», també es pot formular d'una altra manera més escandalosa: l'antifeixisme, la posició de valors *conscient* de les «idees modernes» pel que fa l'arquia i, per tant, la filosofia consumada en el pensament de Nietzsche (que és la conclusió de la metafísica occidental), ha concebut el feixisme com a «mal absolut» molt abans que a aquesta ideologia se li poguessin imputar els pitjors crims de la història humana. Des del punt de vista de la metodologia exegètica de la filosofia de Heidegger, això significa que no podem començar donant per comptat i debatut què és el feixisme i aleshores intentar localitzar en Heidegger les evidències, poc menys que processals, del vincle del filòsof amb el «mal absolut». És l'ontologia fonamental la que estableix el marc d'interpretació, o bé hem de fixar un marc alternatiu i justificar-lo. Com que Heidegger és el filòsof més important del segle xx, aquesta segona opció no resulta gens fàcil de concretar. En tot cas, és una posició teòrica legítima la de determinar el significat del «feixisme» com a fet històric adoptant Heidegger com a punt de partença i aleshores intentar entendre no sols el compromís polític del ciutadà Heidegger, sinó els filosofemes que l'obra de Heidegger comparteix amb el feixisme històric. L'inconvenient d'aquesta línia interpretativa és que implica acceptar l'existència d'una filosofia feixista i, en conseqüència, d'un *nucli de legitimitat de la política feixista*. Aquesta conclusió, emperò, resta prohibida per llei i ha buidat de tot contingut, per compulsió jurídica, el pensament filosòfic. En aquest punt l'Estat burgès deixa de ser democràtic i pot mostrar el seu pitjor rostre oligàrquic, que ja coneixem per altres experiències socials com ara el desballestament de l'estat del benestar, els genocidis, crims de guerra i crims contra la humanitat que romanen impunes, l'indult de policies i carcellers torturadors, la corrupció generalitzada de les institucions, etcètera.

Una fonamentació feixista de l'Estat? Malgrat tot, el que ens interessa aquí ara és fixar, si més no de manera orientativa, en què podria consistir aquesta fonamentació feixista de l'Estat en l'arquia del fenomen.

Ja el primer lector i traductor de Heidegger a Espanya, que a més fou el fundador i vertader ideòleg del feixisme espanyol, Ramiro Ledesma Ramos, es plantejava la qüestió en el seu article «La

filosofia, disciplina imperial» (1931): «El filòsof se ve rodeado, solicitado por un ser real que reclama una estructura y, en cierto modo, un acatamiento». Per què caracteritza Ledesma la filosofia en termes de «disciplina imperial»? La clau de l'assumpte és la paraula castellana 'acatamiento', traduïble per *acatament*: «Ya dijimos antes que en este punto interferían los dos saberes: el saber científico y el saber filosófico del universo. El rango sistemático e imperial, por decirlo así, del segundo sirve de antena diferenciadora».

La «pregunta que interroga per l'ésser» a Heidegger no és una altra cosa que el conreu conceptual i existencial d'aquest acatament en el qual l'home sols es pot auto afirmar en la mesura que es nega o, més ben dit, s'abnega, se sotmet. I el que és encara més greu: com que el científic existeix abans com a home que com a científic, si l'home no ha acatat l'ésser tampoc no pot comprendre el sentit de la veritat com a mera «objectivitat» i el significat de la simple teoria. De faísó que la ciència esdevé en el fons impossible i es converteix en tecnociència, instrument al servei d'interessos antropològics però en obert conflicte amb la filosofia i, en el fons, amb la llibertat. Aquell vessant utilitarista potser no es «nota» gaire en la teoria de les ciències físico-matemàtiques o la química, però sí i molt en les anomenades ciències humanes, en la historiografia i en casos extrems com ara el coneixement que puguem tenir d'un fenomen històric: el «feixisme».

No hi ha Estat sense legitimació i justificació del poder. Un Estat no es pot construir des d'una actitud existencial que ha entrat en conflicte amb la disposició fonamental de l'home envers la veritat. Aquesta és la millor crítica de Heidegger al nazisme, però és també una crítica a l'Estat modern, a l'Estat oligàrquic sota el qual vivim.